

PASTORALNA TEOLOGIJA MIHE HORVATA (1733-1810)

MIJO KORADE
Salesianum,
Institut za religijsku pedagogiju i katehetiku
Zagreb, Vlaška 36

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 30. 10. 1995.
UDK 25-05 Horvat, M.
929 Horvat, M.

Sažetak

Miho Horvat bio je najprije isusovac, zatim biskupijski svećenik, profesor teologije u Budimu i Bratislavi i kanonik. Objavio je na latinskom oko 17 djela iz područja pastoralne teologije, povijesti i gospodarstva te zbirke pjesama i prigodnih govora. Njegov život i djela donose mnogi stariji povjesničari i bibliografi, ali gotovo ga svi miješaju s njegovim suvremenikom istog imena i prezimena. Autor ovog priloga dokazuje da je taj Horvat Hrvat iz Gradišća te donosi ispravne podatke o njegovu životu i kratki pregled njegovih djela. Opisuje njegovo glavno teološko djelo *Theologia pastoralis (1780-1781)*, zapravo priručnik za njegove studente, u kojemu obrađuje glavne teme te discipline: propovijedanje Božje riječi, sakramente i ostale dijelove javnog bogoštovlja, te ponašanje i obveze pastoralnih djelatnika. Kroz antologiju propovjedničkih tekstova *Chrestomathia pastoralis (1782-1783)* i druga djela autor prikazuje Horvatovo shvaćanje pastoralne teologije u duhu prosvjetiteljstva i jozefinizma, dokazuje da se koristi najviše francuskim teološkim i duhovnim autorima, zatim Sv. pismom i crkvenim ocima. Naglašava, nadalje, da je Horvat unatoč svom pristajanju uz reformni katolicizam dosta objektivan i širok u izboru primjera i literature za pastoralni rad i duhovnu izgradnju pastoralnih djelatnika. Na kraju u nekoliko primjera naznačava mogući utjecaj Horvatovih pastoralnih djela na kler i duhovnu literaturu u sjevernoj Hrvatskoj koncem 18. i prvoj polovici 19. stoljeća.

U 18. je stoljeću bilo više Hrvata koji su djelovali kao profesori u susjednim i drugim europskim zemljama, te postali poznati po svojim djelima na području znanosti, književnosti i kulture. Tako Ruđer Bošković živi u Italiji i Francuskoj, mnogi drugi Dubrovčani - kao pjesnici Rajmund Kunić, Marin Stay, Bernard Zamagna - u Rimu, itd. Velik je krug Hrvata profesora iz tog razdoblja koji djeluje u Ugarskoj, kao matematičari i astronomi Ivan Paskvić, Mirko Danijel Bogdanović i Franjo Bruna, fizičari Franjo Josip Domin, Ignac Martinić i drugi.¹ Također su u tom razdoblju poznati po svom djelovanju gradišćanski Hrvati kao pisac znanstvenih djela Mihael Lipšić, povjesničar Gabriel Kolinović-Šenkvički, povijesnopravni pisac Martin Juraj

Kovačić, zatim mnogi drugi profesori, pučki misionari i propovjednici. U taj krug spada i u nas dosad malo poznat plodni pisac, pjesnik, teolog i povjesničar Miho Horvat, Hrvat iz Gradišća.²

ŽIVOT I DJELA MIHE HORVATA

Miho potječe iz sela Židan (Horváthzsidány, Siegersdorf, u Gradišću), koje je i danas dobrim dijelom hrvatsko mjesto

1 Usp. Ž. DADIĆ, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, Zagreb 1982, I, 336-359.

2 Usp. M. KORADE, *Gradišćanski Hrvati i Družba Isusova od 16. do 18. st.*, u: *Isusovci u Hrvata. Zbornik radova*, Zagreb 1992, 255-266. U tom smo članku prvi put ukratko upozorili na ispravne biografske podatke i djela Mihe Horvata.

pokraj Kiseka (Köszege, Güns), a naseljeno je Hrvatima tridesetih i četrdesetih godina 16. stoljeća. Naime, nakon bitke kod Kiseka 1532. godine, kada je Nikola Jurišić obranio grad od Turaka, stanovništvo se iz opustošenog kraja raselilo pa vlasnici dijela tih posjeda Erdödy doseljavaju Hrvate iz Moslavine i drugih krajeva u domovini, što su ih u to vrijeme zaposjeli Turci.³ Rodio se prema Lukácsu⁴ 24. prosinca 1733., a kada je u kolovozu 1749. u Kiseku polagao ispit za ulazak u Isusovački red, dao je za sebe sljedeće podatke: rodio se u Hrvatskom Židanu u šopronskoj županiji (Michael Horvath Hungarus Horvath-Sidanensis e comitatu Soproniensi), roditelji su mu živi, otac mu je bio upravitelj svih imanja pokojnoga grofa Ivana Eszterhazyja, a sada živi privatno od svog imetka. Ima jednog brata, a završio je prvu godinu retorike. Dobro govori mađarski, hrvatski (Croaticam) i latinski, a osrednje njemački.⁵ Dakle, nakon završene gimnazije u Kiseku, Horvat 21. listopada iste 1749. godine ulazi u Beču u isusovački novicijat. Nakon dvogodišnje formacije ponavlja humanističke znanosti u Skalici, od 1756. do 1758. studira filozofiju u Trnavi, a nakon toga predaje na gimnazijama po godinu dana u Ostrogonu i Budimu te dvije godine u Györu. Opet u Trnavi studira teologiju (1760-1763), zatim u Kiseku predaje u višim gimnazijskim razredima, god. 1765. obavlja treću probaciju u Bansknoj Bystrici (Neosolium), 1766. upravlja carskim konviktom u Trnavi i 1767. predaje retoriku u Bansknoj Štiavnici (Schemnitz). Izašao je iz reda 27. listopada 1768. u Košicama, gdje je bio profesor teologije i retorike.⁶

Nakon toga je svjetovni svećenik i obavlja službu župnika u Regelsprunu u Bečkoj nadbiskupiji. Kada je bečki dvor 1774. uveo nove discipline u studij teologije, Horvat je postavljen za profesora pastoralne teologije na Sveučilištu u Budimu. Ujedno je god. 1780/81. obavljao službu dekana Teološkog fakulteta. Kada je 1785. taj fakultet premješten u Bratislavu, Horvat i dalje na njemu predaje isti predmet sve do god. 1790. Iz naslova njegovih teoloških djela vidimo da je imao doktorat iz teologi-

je, a svoju je profesorsku službu opisivao ovako: prudentiae pastoralis professor publicus et ordinarius. Nakon toga je imenovan prepoštom grabskog (Graba) kaptola, ali je dalje živio u Bratislavi i bavio se znanošću i pisanjem. Umro je u tom gradu 9. ožujka 1810.⁷

Rijetko su o nekome bibliografiji i povjesničari stvorili toliko zbrke i zabune kao o našem Horvatu, a to zbog toga što je postojao još jedan Mihael Horvat, također isusovac, rođen 1728. u Komarnu. Studirao je u Trnavi i tu je od 1761. bio profesor filozofije, matematike i teologije, a objavio je nekoliko govora i filozofskih teza. Umro je 1784. u Oradea-Mari (Magno-Varadinum).⁸ Tako su svi stariji ugarski i austrijski bibliografi - Horanyi, Katona, Petrik, Szinnyei, Stoeger i Wurzbach - pomiješali biografske podatke i djela te dvojice govoreći o Horvatu iz Gradišća, te su najčešće njemu pripisivali godinu rođenja, neke službe i djela starijeg Horvata, a neki i mjesto rođenja. Jedino je nešto precizniji u podacima Fejer⁹, a Sommervogel Gradišćancu ispravno pripisuje djela, premda mu dodaje i neka djela drugog Horvata.¹⁰ Lukács pak ispravno donosi biografske podatke za obojicu, ali indikacije za djela stavlja starijem Horvatu. Međutim, za

3 Usp. M. BEDIĆ, *Prilog izučavanju povijesti gradišćanskih Hrvata*, u "Kaj" 27(1994)1,59-68.

4 L. LUKACS, *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551-1773)*, Romae 1987, I, 606. Pojedini rukopisni katalozi Austrijske provincije donose inače različite datume njegovog rođenja, kao 15. kolovoza 1732., 15. kolovoza 1734. i sl. (Tzv. treći katalozi za god. 1754. i 1767.).

5 M. VANINO, *Podaci o Hrvatima kandidatima Isusovačkoga reda 1726-1767*, u "Vrela i prinosi" 4(1934),72.

6 L. LUKACS, *Catalogi*, 606.

7 C. VON WURZBACH, *Biografisches Lexikon des Reichstums Oesterreich*, Bd. IX, Wien 1863, 319-320; J. SZINNYEI, *Magyar írók élete es munkái*, IV, Budapest 1896, 1273-1275. Ovaj donosi stariju literaturu i citira ugarske autore.

8 L. LUKACS, *Catalogi*, 605-606.

9 G. FEJER, *Historia universitatis Hungaricae literaria*, Budae 1835, 96, 114-115.

10 C. SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, Bruxelles - Paris 1894, 470-471.

mlađeg Horvata iz Gradišća iz podataka prije ulaska u Isusovački red znamo točno odakle je, da je poznao hrvatski i kada je postao isusovac. Kasniji isusovački katalozi to potvrđuju nazivajući ga Sidanensis ili Ginsiensis, no od jezika koje poznaje najčešće spominju samo mađarski i njemački.¹¹

Horvat je objavio oko 17 djela iz različitih područja i sva na latinskom jeziku, koja ćemo ovdje ukratko nabrojiti prema tematici. Kao profesor pastoralne teologije objavio je više priručnika za svoje studente iz tog predmeta. Prvi je opći pregled discipline u tri knjige *Theologia pastoralis* (Vindobonae 1780-1781), koje je 1782. također u Beču doživjelo drugo izdanje, a treće prošireno 1790. u Bratislavi (Požun, Posonium). Zbornik ili antologiju izabranih propovijedi, govora i kateheza raznih autora od Biblije, raznih razdoblja kršćanske literature do njegovog vremena objavio je u tri knjige u *Chrestomathia pastoralis* (Pestini 1782-1783). Kratki i sažeti pregled povijesti teološko-pastoralne literature prikazao je u *Historia literaria prudentiae pastoralis* (Vindobonae 1783). Primjerku kojim se služimo iz knjižnice Metropolitana nedostaje prvih nekoliko stranica s naslovom i sadržajem, ali predgovor glasi ovako: *Introductio ad historiam literarium prudentiae pastoralis*, pa zaključujemo da je naslov djela bio takav, kako i većina bibliografa navode. Međutim, na kraju djela (str. 261-262) autor donosi popis svojih dotad objavljenih djela, po kojemu se vidi da neka koje navode bibliografi nisu njegova, od kojih zadnje glasi *Historia literaria pastoralis Theologiae*. To je zbunilo Wurzbacha i još neke druge bibliografe pa donose oba naslova kao da su postojala dva različita djela. Djelo pod posljednjim naslovom nije poznato i vjerojatno je autor pod nešto promijenjenim naslovom htio naznačiti isto djelo. Kad je boravio u Bratislavi, Horvat je objavio dodatak pastoralnoj teologiji s novim vjerskim odredbama i zakonima Josipa II., izašlim u međuvremenu *Supplementa Theologiae pastoralis complectentia sanctiones caesareo-regias...* (Vindobonae 1787). Još je, prema Szinnyeiju, napisao

neku vrst teološke enciklopedije *Breves lineae Encyclopaediae Theologicae* (Posonii 1790). Međutim, to djelo nismo pronašli.

Poviješću i politikom Ugarske Kraljevine Horvat se počeo baviti još kao župnik u Austriji pa je tada najprije objavio djelo *Introductio ad historiam Ungariae critico-politicam* (Viennae 1770), a kasnije u Bratislavi nastavio djelima *Historia Hungariae politica* (Pars I, Vindobonae 1786; Pars II, Posonii 1792) i *Statistice regni Hungariae* (sv. I-II, 1794, 2. izd. 1802) s dodatkom *Statistices regni Hungariae supplementa* (Posonii 1790). Preveo je, osim toga, s francuskog na latinski ratni dnevnik pruskog maršala grofa F. von Schmetaua iz turskih ratova god. 1737-1739 (*Memoires secrets...*, Frankfurt 1772) i objavio ih pod naslovom *Historia arcana belli Turcici* (Tyrnaviae 1776).¹²

Tim se djelima nadovezuju Horvatovi radovi iz gospodarstva koje je objavio u posljednjim godinama života. Prvo je *Notitiae commercialis rei praeliminaris* (Posonii 1806), zapravo prijevod s francuskoga o osnovnim postavkama trgovine, a prevoditelj ih je namijenio ugarskoj mladeži koja se želi posvetiti tom poslu. Drugo je kratki pregled političke ekonomije *Specimen oeconomiae politicae* (Budae 1806), prilagođene zakonima i običajima Ugarske i njenih zemalja.

Objavio je osim toga nekoliko uglavnom prigodnih govora i dvije zbirke pjesama. S francuskoga je preveo neki govor pod naslovom *Belisarius Marmontelli* (1771), zatim zahvalni govor na završetku prve godine humanističkih znanosti na Budimskom sveučilištu, koji je održao u rujnu god. 1778. (*Oratio*, 1780), pogrebni govor u čast carice Marije Terezije (*Elogium*, 1780) i u čast grofa Nikole Palffyja (*Memoria posthuma*, 1800). Pjesničke zbirke su mu *Po-*

11 *Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI)* - Austr. 99, 396; 114, 652.

12 Szinnyei spominje još jedno ranije izdanje istih memoara pod drugim naslovom *Memoriae secretae belli hungarici annis 1737, 38, 39...* (Vienna 1771), međutim to je očito pogreška i ne spominje ga Horvat u svom prije navedenom popisu.

ecile (Posonii 1785), koja sadrži pjesme i jedan govor, te *Otia poetica* (Posonii 1797, 1805).

Horvat je bio popularan autor i vrlo cijenjen od suvremenika po svojim povijesnim, gospodarskim i teološkim radovima. Često su u tadašnjim novinama i literarnim publikacijama izlazile pozitivne kritike o njegovim djelima,¹³ dok Hurter citira pohvale suvremenika o njegovim pastoralnim priručnicima - sažeti su, argumentirani i jasni, pisani čistim i tečnim stilom.¹⁴

HORVATOV PRIRUČNIK PASTORALNE TEOLOGIJE

Horvatom profesorski i spisateljski rad na području pastoralne teologije pada u vrijeme tada već raširenog prosvjetiteljstva u Monarhiji. Promicala ga je najprije Marija Terezija pod utjecajem svojih državnika Kaunitza i van Swietena i kasnije dvorskih kanonista i savjetnika, npr. opata Stephana Rautenstraucha, Josepha Rieggera, Valentina Eybela i drugih, koji su nadahnjivali i stvarali školske, društvene i političke reforme u duhu prosvjetiteljstva, galikanizma i febronijanizma. Vrhunac austrijskog tipa prosvjetiteljstva postigao je njezin sin Josip II. (1780-1790), po kojemu je i prozvan jozefinizmom. On je raznim zakonima ne samo podvrgao Crkvu državnoj kontroli, već je reformirao i promijenio gotovo sve oblike crkvenog i vjerskog života: ukinuo je kontemplativne redove, zabranio razne vanjske pobožnosti i manifestacije te donio mnoštvo odredbi o vjerskom djelovanju klera. Raznim odredbama o pastoralnom radu i predavanju teologije također su pod utjecajem prosvjetiteljskih ideja prodrle nove ideje. Umjesto velikih ideja klasične skolastike, inspiriranih Biblijom i tradicijom, prevladavao je neplodni i nepovijesni skolasticizam, a umjesto izrazito duhovne i vjerske dimenzije u teologiji, praktičnost, odgojni i prosvjetni motivi.¹⁵ Zato se naglašavala važnost propovijedanja i katehetske pouke, u teološki su se studij uvodile praktične discipline, a službeni katekizam (tzv. Austrijski katekizam) premješten je iz crkve u školu, dok su različite pobožnosti i duhovni život bili potisnuti u drugi plan i

zapostavljeni. Glavne ideje i misli prosvjetiteljskog shvaćanja teologije i vjerskog života autori u Monarhiji crpili su uglavnom od francuskih teologa i duhovnih pisaca toga smjera.

U takvom je duhu pisan i Horvatom priručnik pastoralne teologije. Podijeljen je u tri dijela. U prvom se govori o propovijedanju Božje riječi (*complectens praedicationem verbi Dei*). Na početku autor naglašava potrebu propovijedanja i opisuje na koji način ono mora biti obavljano. Zatim govori o katehezi (str. 2-14) općenito, kroz definiciju, povijesni pregled, glavne priručnike i sadržaj katehetske pouke. Zanimljivo da u nabranju glavnih katekizama spominje najviše francuske; 1. Rimski, 2. Claudija Fleuryja, 3. Bellarmina, 4. veliki i mali Kanizijev katekizam, 5. Jacquesa Bossueta, 6. François A. Pougetea, 7. triju biskupa (vjerojatno francuskih), 8. F. Ph. Messenguja i na kraju (9) saganski katekizam Ignaca Felbingera, prema kojemu je sastavljen službeni Austrijski katekizam. Potom govori o katehetskoj propovijedi i katehetskoj pouci, koju naziva Sokratov način, tj. pouka u obliku pitanja i odgovora ili dijaloga. Govori o pobožnosti gdje na prvo mjesto stavlja pobožnost prema Bogu, zatim o dobrim djelima kao najvažnijem dijelu kršćanske pobožnosti, pa onda o molitvi, drugim pobožnostima i na kraju se kritički osvrće na praznovjerne oblike pučke pobožnosti.

Najveći dio prostora Horvat posvećuje propovijedanju (*homiletica*). Prema klasičnim priručnicima govorništa govori o stvaralačkom udjelu propovjednika, strukturi i podjeli propovijedi, o osjećajima, stilu, ukrasima, izgovoru; zatim o vrstama

13 Npr. *Neue Annalen der Literatur*, Wien 1808, usp. Szinnyei, 1275.

14 "Ordo nitidus, concinnus rerum nexus, probationes idoneae, purus aequae ac fluens stilus, rescissis superfluis amata brevitatis sine obscuritate, ubivis relucens". H. HUNTER, *Nomenclator litterarius Theologiae recentioris*, III, Oeniponte 1895, 712.

15 Usp. J. LORTZ, *Geschichte der Kirche*, Münster 1940, IV, 10. Općenito o prosvjetiteljstvu i jozefinizmu vidi H. JEDIN, *Velika povijest Crkve*, V, Zagreb 1978.

crkvenih govora, homiliji, katehetskoj, moralnoj i dogmatskoj propovijedi, govoru u čast svetaca, pogrebnim i prigodnim propovijedima. Zadnje poglavlje obuhvaća ponašanje svećenika u pastoralnoj djelatnosti, tj. njegove odnose prema siromašnima, neprijateljima, onima koji siju razdor u župi ili ugrožavaju župnika i sl., te prema ljudima iz drugih vjera.

U tom dijelu Horvat najviše citira francuske autore, kao što su C. Fleury, G. Caue, A. Serrai, J. Bossuet, M. Duguet i dr., njemačke i austrijske autore sličnih pastoralnih i katehetskih priručnika, npr. I. A. Schmidta, Ch. T. Seidela, I. P. Millera itd., te djelo o kršćanskoj pobožnosti poznatoga talijanskog povjesničara i pisca Ludovica Antonija Muratorija (*De vera devozione*). Govoreći o govorništvu često poseže za klasicima i preuzima misli Cicerona, Horacija, Kvintilijana i drugih, a najveći tadašnji učitelji govorništva su mu glasoviti pisac i biskup Cambraia Fenelon (+1715), povjesničar i državnik Claude Fleury (+1723) i isusovac Blaise Gisbert (+1731), čije je djelo o govorništvu (*Le bon goût de l'Éloquence chrétienne*, 1702) bilo u tom stoljeću vrlo popularno u svim zemljama. Kada govori o pravoslavcima, citira djelo *Historia Ecclesiae Zagrabiensi* (1772) zagrebačkog kanonika Baltazara Adama Krčelića, nazivajući ga "doctissimus Kercheli-chius".¹⁶

Drugi dio knjige govori o sakramentima i drugim vrstama javnog bogoštovlja (complectens sacramentorum et reliqui cultus publici administrationem). Prema klasičnoj skolastičkoj obradi sakramenata i Horvat kod svakog razlaže materiju, formu, davaoća i primaoca sakramenta, mjesto i vrijeme primanja, način i sl. Posebno poglavlje posvećuje pripravi za ženidbu ili zaručnicima. Na kraju govori o misi, blagdanima, javnim molitvama, crkvenoj glazbi i pjevanju. U tom dijelu najčešće citira crkvene oce, zatim Tomu Akvinskog i druge srednjovjekovne teologe, odredbe Tridentskog sabora i obrednike (rituale) ostrogonske i drugih crkava.

U trećem dijelu autor govori o pastoralnom djelatniku ili župniku, a daje mu

naslov "primjer života" (Complectens exemplum vitae). U njemu prikazuje župnika u prosvjetiteljskom duhu, koji je više sličio državnom činovniku nego duhovnom pastiru. Samo u prvom poglavlju govori o uobičajenim osobnim župnikovim vrlinama, a u drugom o pomagalima za njegovu duhovnu izgradnju. To su čitanje crkvenih zakona i pobožnih knjiga, meditacija, ispit savjesti, duhovni razgovori i godišnja duhovna obnova. Nakon prikaza izvanjskih vrлина ili odredbi crkvene discipline (odjevanje, stanovanje i sl.), sav je prostor posvećen župnikovom odnosu prema crkvenim i državnim vlastima te prema vjernicima, a posebno se osvrće na narav tih odnosa i koliko i kada mu mogu biti izvor dobra ili zla. Na kraju govori o privatnim poslovima, pravima i pretpostavkama za ispravni pastoralni rad i župnikovim materijalnim dobrima.

Čitavo je djelo sastavljeno od mnogo detaljnih poglavlja, podijeljenih u kratke i sažete paragrafe, s vrlo preglednim i jasnim definicijama i obrazlaganjima.

Budući da je Horvat djelo objavio na početku vladanja Josipa II., a veći dio vjerojatno sastavio prije 1780. godine, jer je godinama po toj građi predavao svojim studentima, zbog mnoštva novih odredbi i zakona koje je car donosio o crkvenim pitanjima, morao ih je u svojim kasnijim predavanjima stalno dodavati. Zato je godine 1787. objavio dodatak knjizi (*Supplementa Theologiae pastoralis*). Taj dodatak podijelio je u tri dijela - o propovijedanju i poučavanju kršćanskih istina i pobožnostima, o sakramentima i liturgiji, te na kraju o odnosu Crkve i države. Najprije navodi kada su neke odredbe o pojedinim pitanjima donesene, zatim obrazlaže njihovo značenje te prenosi dijelove i katkad opširne izvratke iz određenih zakona. Ponekad navodi i odredbe iz posljednjih godina vladanja Marije Terezije, što znači da ih nije uvrstio u prijašnje djelo. Tako opisuje kada su i kakve odredbe donesene o zajedničkom katekizmu, kada, kako i gdje se mora

¹⁶ *Theologia pastoralis*, I, 129.

podučavati, koje pjesme se u katehizaciji mogu pjevati i slično. Naširoko tumači pobožnosti koje su zabranjene, druge vanjske manifestacije i oblike pastoralnog rada kao pučke misije, bratovštine i slično. Zatim govori o drugim pojedinostima: o broju i vrsti kipova i slika koji se mogu držati u crkvi, o relikvijama, glazbi, o djelatnim i nedjelatnim danima i sl.

Jednako tako govori o sakramentima krštenja, ispovijedi, posljednje pomasti, o liturgiji, sakramentu reda i vrlo opširno o ženidbi (str. 45-60). A na kraju o političkom djelovanju crkvenih ljudi, o odnosu vjere i države, o disciplini, uzdržavanju klera i drugom. Taj je dodatak zbog autorove jasnoće, preglednosti i preciznosti izvrstan prikaz Josipovih zakona o vjerskim i crkvenim pitanjima do 1786. godine. Zato on i danas može biti vrlo koristan za upoznavanje tadašnjeg stanja Crkve i kršćanske vjere u Austrijskoj Monarhiji jozefinističkog vremena.

DUHOVNA OBZORJA HORVATOVOG PASTORALA

“Prosvijećeni” teolog i profesor Horvat i u priručniku pastoralne teologije nastoji održati ravnotežu između humanističko-kršćanske tradicije i prosvjetiteljskog duha, s primjesama francuskog jansenizma i galikanizma, a još više potenciranog jozefinističkim zakonima. Ta ravnoteža ponekad dolazi još više do izražaja u drugim njegovim pastoralnim djelima, koja sada želimo ukratko prikazati. Njegova *Chrestomathia pastoralis* u tri knjige sadrži izbor primjera različitih vrsta govora od Biblije i klasika do govornika druge polovice 18. stoljeća. Na početku su primjeri govorničkog stila u kojima autor želi pružiti najljepše modele govorničkog umijeća iz različitih razdoblja kršćanske i klasične tradicije. Na samom je početku Ciceronov govor o dužnom poštovanju prema Bogu i kraljevima, zatim dva odlomka iz starozavjetnih proroka Izaije i Jeremije, te dva govora crkvenih otaca Ivana Zlatoustog i Jeronima. Tu prestaju primjeri iz starijeg razdoblja i nadovezuju se govornici iz 17. i 18. stoljeća i to svi iz Francuske. To su prije

svega glasoviti biskup Meauxa i pobornik galikanizma Bossuet (+1704) te dvorski propovjednik, isusovac Louis Bourdaloue (+1704), jedan od najvećih govornika novijeg doba. Poznati su također govornici iz toga razdoblja biskupi Esprit Fléchier (+1710) i Jean-Baptiste Massillon (+1742). Još su u tom odsjeku primjeri propovijedi benediktinca Charlesa de la Ruea (+1739), isusovca Henrija Griffeta (+1771) i Josepha Annae Neuvillea (+1750).

U primjerima kateheza autor zapravo donosi modele katehetskih propovijedi i to od starokršćanskih pisaca Ćirila Jeruzalemskog, Augustina i Jakova Nisibenskog, a od novijih talijanskog obnovitelja baroknog govorništva, plodnog misionara i pisca, isusovca Paola Segnerija St. (+1694) i njegovog francuskog subrata Griffeta. Za homilije donosi propovijedi o pojedinim evanđeoskim temama Ivana Zlatoustog i Grgura Velikog, a od novijih talijanskog isusovca Cesarea Calinija (+1749) i francuskog člana istog reda Timoléona Cheminaisa (+1689), te francuskog biskupa Go-deaau.

U drugoj knjizi Horvat donosi primjere prigodnih govora ili propovijedi i to za svaku vrst po dva primjera od novijih propovjednika. Tako za govore o svecima (exempla panegyreos sacrae) prilaže propovijed L. Bourdalouea o sv. Stjepanu Mučeniku i Ch. de la Ruea o sv. Franji Paulskom. Za pogrebne govore su primjeri njemačkog isusovca Sigismunda Callesa (+1761) i opata iz Boismonta. Govori prigodom nekog događaja su o jednoj odredbi francuskog kralja, govornika Esprita Fléchiera i Horvatov govor na završetku akademske godine na Budimskom sveučilištu iz 1778.

U trećoj knjizi su također samo po dva primjera raznih teoloških propovijedi. Ponovno su tu Bourdaloueove i Massillonove propovijedi, ovaj put o moralnim temama, zatim o dogmatskim Fléchierova i Ciceronova (o pobožnosti prema dušama u čistilištu), te iz polemičke teologije kardinala Klesela.

Horvatova antologija pastoralna ima nekoliko tipičnih značajki njegovog vremena. Prema tadašnjem shvaćanju pastoralnog

djelovanja on donosi gotovo isključivo građu i primjere za propovijedi, samo malo za katehezu i ništa iz asketskog ili duhovnog aspekta pastoralne djelatnosti. Zatim, očito je kako u svom izboru potpuno preskače i zaobilazi bogatu srednjovjekovnu kršćansku baštinu. Naime, pod utjecajem prosvjetiteljskih ideja tadašnja je teologija i vjerska praksa nastojala prekinuti sa shvaćanjem, tradicijom i pobožnostima naslijeđenim iz srednjeg vijeka. Zato se veći naglasak stavljao na Sv. pismo, patrologiju i povijest teologije, pa se taj duh može zapaziti i u Horvatovoj antologiji.

Posljednje poznato Horvatovo djelo iz pastorala je sažeti pregled ili uvod u povijest pastoralnog djelovanja u Katoličkoj crkvi. U predgovoru autor spominje kako postoje povijesni pregledi u sadašnje vrijeme dobro razvijenih prirodnih znanosti, zatim književnosti i teologije, te navodi poznatije njihove autore. Po njihovim primjerima on želi pružiti kratki pregled autora i literature o pastoralnom radu ili, kako ga on naziva, "prudentiae pastoralis". Započinje s djelovanjem Krista i apostola, te novozačetnim knjigama. U drugom poglavlju obrađuje razdoblje crkvenih otaca i potom pojedina stoljeća sve do autorova vremena. U prvim stoljećima i kroz srednji vijek dosta opširno opisuje djelatnost i djela pojedinih crkvenih pisaca, dok se u kasnijim stoljećima ograničava na nabranje različitih autora. Djelo je zanimljivo kao pokušaj stvaranja kratkog priručnika, u kojemu je nastojao prikazati bogatstvo kršćanske praktične teologije kroz povijest.

Možda je najbolji primjer na kojemu se vidi Horvatovo vrednovanje i shvaćanje kršćanske baštine njegov popis autora i djela koje preporučuje za duhovnu izgradnju pastoralnih radnika.¹⁷ Od 17 navedenih kršćanskih pisaca jedna trećina su crkveni oci i to Augustin, Ivan Zlatousti, Ambrozije, Grgur Veliki, Jeronim i Efreim Sirski. Od njihovih djela preporučuje glavne Augustinove duhovne spise, Jeronimova pisma i od ostalih djela o svećenicima ili apostolskom radu. Zatim navodi više djela Bernarda iz Clairveauxa, sva djela Karla Boromejskog i asketske spise Franje Saleškog, s time da

inače vrlo često iznosi misli iz njegovoga glasovitog djela *Philothea ili uvod u kršćanski život*. Na popisu su također asketska djela koja su bila popularna i čitana sve do našeg stoljeća, kao *Ars semper gaudendi* belgijskog isusovca Alphonsa Antoina Sarasa (+1667) i *Exercitium perfectionis* španjolskog isusovca Alonsa Rodrigueza (+1616), koje je u hrvatskom prijevodu objavljeno tek u naše vrijeme (*Vježbaj se u kršćanskoj savršenosti*, Zagreb 1941-1944). Tu su i "Misli" (*Pensées*) glasovitoga francuskog učenjaka i mislioca Blaisa Pascala (+1662), inače jednog od prvaka jansenističkog pokreta, te djelo o kršćanskoj pobožnosti L. A. Muratorija (+1750). U ostatak navedene literature pripadaju također tada popularna moralna djela francuskog teologa Pierrea Nicolea (+1693), pisma o moralu i pobožnosti M. Dugueta (+1733), asketsko djelo *Manuductio ad coelum* talijanskog cistercita i kardinala Giovannija Bone (+1674) i razmatranja o kršćanskim istinama francuskog svećenika M. Pretrea.

Tako Horvat u navedenom popisu objedinjuje kršćansku tradiciju (kroz brojna djela crkvenih otaca) s teološkim i duhovnim djelima trajne vrijednosti (Karla Boromejskog, Franje Saleškog, Rodrigueza, Sarasa i dr.) i tada modernim i aktualnim idejama jednog Pascala, Muratorija i Dugueta.

ZAKLJUČAK

U ovom smo prikazu prije svega htjeli upozoriti na jednog hrvatskog plodnog pisca, koji je dosad bio nepoznat našoj javnosti. Kroz samo letimičan pregled njegovih radova iz pastoralne teologije, koji zavrđuju dublju i opširniju analizu, željeli smo se pak upoznati s najstarijim pastoralnim djelima toga hrvatskog autora. Naime, u tom je stoljeću od Hrvata jedino hvarski biskup Ivan Dominik Stratico (+1799), rodom iz Zadra, objavio godine 1790. u Veneciji nekoliko pastoralnih knjižica.

Horvatova su djela po sebi zanimljiva zbog vremena u kojemu su nastala i zbog

¹⁷ *Theologia pastoralis*, III, 28-29.

utjecaja tadašnjih i u to vrijeme vrlo raširenih teoloških, duhovnih i kulturoloških ideja, koje su među ostalim i preko Horvatovih knjiga dopirale i u naše krajeve. Istina, bilo je tada na primjer dosta simpatizera francuskog jansenizma u Ugarskoj i Austriji, kojima su pripadali i neki naši redovnici i svećenici. Tako je slavonski franjevac Emerik Pavić prevodio jansenističke katekizme i biblijske povijesti, a drugi franjevac Ivan Velikanović je 1787. i 1788. objavio hrvatski prijevod velikog katekizma jansenista F. A. Pougeta (+1723), pod naslovom *Upućenja katoličanska*. Taj katekizam spominje i Horvat u prije navedenom popisu. Još je 1831. Ignac Kristijanović objavio na kajkavskom sličan francuski katekizam *Kršćanski navuk za francuske biskupije naređen*, koji dosad nije pronađen.

Još je zanimljiviji jedan drugi aspekt mogućeg Horvatovog utjecaja na naše vjerske prilike. Njegov pastoralni priručnik čitali su mnogi naši župnici i iz njega učili

studenti teologije, a u njemu je uz promicanje takozvanog reformnog katolicizma preporučivao teološka i duhovna djela trajne vrijednosti, koja su u zapadnom kršćanstvu ostavila neizbrisiv trag. Takva su, među ostalima, djela Franje Saleškog i F. A. Sarasa, puna optimizma, uravnotežene i duboke duhovnosti. Zato možda nije bez Horvatovog utjecaja pojavljivanje tih djela na kajkavskohrvatskom jeziku. Naime, zagrebački kanonik Baltazar Kocijančić objavio je 1784. prijevod najpoznatijeg djela Franje Saleškog pod naslovom *Filotea sv. Ferenca Salesiuša... iliti Vpelavanje vu pobožno življenje*. Dok je spomenuti Kristijanović prema njemačkom prijevodu priredio skraćeno izdanje Sarasevog "Ars semper gaudendi" i objavio pod naslovom *Način vu vseh življenja događajih vsigdar zadovoljnom biti* (Varaždin 1826). Ta su djela u ne baš sretno razdoblje za Crkvu i domovinu našim ljudima unosila istinske vrijednosti kršćanske baštine, za što se zalagao i vrijedni profesor Horvat.